

ISTOTA APELACJI W SPRAWIE CYWILNEJ

Ks. Dr Józef Marcin – SŁOWACJA

WSTĘP

Istotą prac sądów powszechnych jest wydanie bezbłędneho i trafneho, zgodnego z prawem rozstrzygnięcia. Nie mniej jednak rezultaty pracy organów wymiaru sprawiedliwości nie są wolne od błędów i uchybień. Dlatego też, Ustawodawca przyjął instytucję, która pozwala weryfikować orzeczenia sądów pierwszej instancji. Z tej w istocie prostej teorii wypływa sens istnienia środka zaskarżenia. W szeroko rozumianym postępowaniu cywilnym środkiem zaskarżenia wyroku pierwszej instancji jest apelacja. Jej rezultatem powinno być potwierdzenie prawdziwości orzeczenia pierwszej instancji lub jego negacja poprzez wydanie nowego, wolnego od błędów. Możliwość zaskarżenia orzeczenia powinna być filarem sprawnie funkcjonującego wymiaru sprawiedliwości w demokratycznym państwie prawa. Według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, apelacja przysługuje od wydanych przez sąd pierwszej instancji: wyroków (w postępowaniu procesowym) i postanowień (w postępowaniu nieprocesowym). Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na apelację w sprawie cywilnej. Głównie mając na uwadze, iż zdecydowana większość spraw toczących

się przed wymiarem sprawiedliwości ma swoje podłoże w prawie cywilnym. Również z uwagi na fakt, że procedura apelacyjna towarzyszy sprawom rozpoznawanym zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym, nie wyłączając przy tym postępowań odrębnych.

1. APELACJA W ŹRÓDŁACH PRAWA POLSKIEGO I MIĘDZYNARODOWEGO

Podstawy prawnej apelacji cywilnej należy doszukiwać się w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.,¹ która w art. 78 stanowi wprost o dopuszczalności środków zaskarżenia – „Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji.” Wyjątki oraz tryb zaskarżenia określa ustawa. Regulacja stanowi pewnego rodzaju wyjście ponad minimum wymagane w skali międzynarodowej. W przepisach prawa międzynarodowego nie ma wyraźnego jednolitego standardu co do środków odwoławczych. Europejska Konwencja Praw Człowieka² w art. 2 ustanawia prawo kontroli w postaci środka odwoławczego, ale tylko w sprawach karnych, wskazując, osobie uznanej za winną, możliwość zaskarżenia orzeczenia o jego winie i karze do sądu wyższej

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm. dalej jako Konstytucja.

² Protokół nr 7 do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 22 listopada 1984 r., Dz. U. 2003, nr 42, poz. 364

instancji. Również Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych³ w art. 14 ust. 5 reguluje możliwość zaskarżenia wydanego orzeczenia w sprawie karnej. Zatem można stwierdzić, że polska regulacja wynikająca z art. 78 Konstytucji, daje dodatkową możliwość weryfikacji orzeczeń nie tylko karnych, ale i cywilnych, jak również prawo kontroli decyzji w postępowaniu administracyjnym.

Norma prawna wynikająca z konstytucyjnego przepisu odnosi się wprost do postanowień sądowych, podczas których wydawane są postanowienia, jak i do postępowania administracyjnego, zakończono decyzją administracyjną. Ponadto, wskazują na dwuinstancyjność postępowań, ponieważ w przeciwnym razie, nie istniałaby możliwość zaskarżenia orzeczenia bądź decyzji. Tak na przykład, od decyzji administracyjnej wydanej w pierwszej instancji można odwołać się do organu administracji publicznej działającego w drugiej instancji, a od orzeczenia sądu pierwszej instancji do sądu rozpatrującego apelację. Nie przeczy to możliwości zaskarżania decyzji administracyjnych do sądu administracyjnego lub orzeczeń (wyroków) sądowych do sądu kasacyjnego⁴. Należy zatem stwierdzić, że treścią art. 78 jest – w najogólniejszym wymiarze ustanowienie prawa stron każdego postępowania do uruchamiania procedury weryfikującej prawidłowość wszelkich rozstrzygnięć wydawanych przez organ działający

w charakterze pierwszej instancji⁵. Zgodnie z sentencją wyroku Trybunału Konstytucyjnego, zarówno sposób formułowania art. 78, jak i miejsce tego przepisu w systematyce konstytucyjnej nie pozostawiają wątpliwości, że wyraża on samoistne prawo podmiotowe, podlegające ochronie także w procedurze skargi kasacyjnej⁶.

Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej powinien funkcjonować w oparciu o poszanowanie wolności i prawa, przy współpracy władz oraz w kontekście dialogu społecznego. Sam sąd musi być bezstronny i niezawisły, co gwarantują przepisy Konstytucji i ustaw szczególnych. Z tą zasadą bardzo mocno skorelowana jest zasada demokratycznego państwa prawnego, stanowiąca o równości wszystkich wobec prawa, niezależnie od wieku, płci, pochodzenia, rasy, koloru skóry czy posiadanego majątku. Stąd też, każdy ma prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości⁷. Możliwość zaskarżania wyroków i orzeczeń bardzo mocno związana jest z zasadą prawa do sądu, jednak nie można stwierdzić że jest to tożsama zasada. Wynikające z art. 78 Konstytucji prawo do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji nie może być utożsamiane z art. 77 Konstytucji oraz stanowi przypomnienie, że każdemu przysługuje prawo do sądu. Jest to raczej wskazanie szczególnej gwarancji „sprawiedliwości proceduralnej”, odnoszącej się do wszystkich typów postępowań, więc wykraczają-

³ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisania w Nowym Yorku dnia 16 grudnia 1966 r., Dz. U. 1977, nr 38, poz. 167

⁴ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 101.

⁵ A. Błaś, [w:] J. Boć, *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, Wrocław 1998, s. 140.

⁶ Wyrok TK z dnia 18 października 2004, P 8/04, OTK ZU 2004, seria A, nr 9, poz. 92, s. 1099.

⁷ A. Jakiela, *Konstytucyjne prawo obywatela do sądu – pomoc prawna z urzędu*, Pedagogika Katolicka, nr 7, (2/2010), s. 291.

cej poza zakres postępowań toczących się przed sądami⁸. Dlatego też, za L. Garlickim można stwierdzić, że w odniesieniu do postępowań sądowych prawo do zaskarżania pierwszoinstancyjnych orzeczeń traktowane jest jako środek wzmacniający prawo do sądu i urealnijające jego prawidłowe funkcjonowanie⁹. Prawo do zaskarżania pierwszoinstancyjnych rozstrzygnięć koresponduje z realizacją prawa do sądu. Nie mniej jednak to samo można powiedzieć o innych gwarancjach rzetelnego procesu takich jak prawo do obrony czy zasada jawności. Gwarancją prawa do sądu powinno być rzetelne postępowanie przed sądem odwoławczym, które doprowadzi do wydania trafnego rozstrzygnięcia.

W kontekście art. 78 Konstytucji można określić zakres podmiotowy prawa do zaskarżenia orzeczeń sądu pierwszej instancji, a tym samym zakres podmiotowy apelacji cywilnej. Zakres ten odnosi się do strony, której należy przypisywać autonomiczne znaczenie: nie musi pokrywać się ona ze sposobem jego rozumienia w przepisach poszczególnych procedur¹⁰. Dlatego też, stroną będzie każdy uczestnik postępowania cywilnego, w którym wydano orzeczenie, czyli ten kto został formalnie dopuszczony do udziału w postępowaniu w sprawie jego praw czy obowiązków. Stąd też, prawo wynikające z art. 78 Konstytucji stanowi gwarancję możliwości zaskarżenia poszczególnych rozstrzygnięć. Zatem prawo to może przysługiwać tylko stronie, więc (poza sytuacjami szczególnymi) nie może rozciągać się na podmioty, które nie mają interesu prawnego w sprawie

i które nie uczestniczyły w pierwszoinstancyjnej procedurze¹¹.

Do zakresu przedmiotowego omawianego artykułu należy zaliczyć orzeczenia i decyzje, stanowiące wszelkie rozstrzygnięcia, które w sposób indywidualny kształtują lub określają prawa i obowiązki stron postępowania. Sama nazwa rozstrzygnięcia tj. wyrok, postanowienie czy decyzja, nie ma znaczenia, ponieważ nie stanowi kryterium, na postawie którego, bada się możliwość zaskarżenia orzeczenia, z racji uniwersalności konstytucyjnych zapisów. Dlatego też prawo do zaskarżenia odnosi się do rozstrzygnięć tak tych, które kończą postępowanie, tj. orzekających o istocie sprawy, jak i tych, które mają charakter proceduralny. Zdanie drugie art. 78 Konstytucji, daje możliwość zaskarżenia orzeczeń sądowych, które regulowane są szczególnymi przepisami konstytucyjnymi jak np. art. 190 ust. 1 Konstytucji, który odnosi się do orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego. Prawo do zaskarżania orzeczeń i decyzji odnosi się tylko do postępowania w pierwszej instancji. Oznacza to, że art. 78 Konstytucji (podobnie jak 176 ust. 1 Konstytucji) nie przewiduje konieczności ustanowienia kolejnych instancji, przed którymi możliwe byłoby zakwestionowanie rozstrzygnięcia podjętego w wyniku zaskarżenia pierwszoinstancyjnego orzeczenia¹². W doktrynie mógł pojawić się spór co do relacji między normami konstytucyjnymi dotyczącymi instancyjności. Wątpliwości co do instancyjności wyniknęły z faktu, że w Konstytucji nie określono treści tego pojęcia i posłużono się nim jako niedookreśloną nazwą ogólną, choć

⁸ A. Zieliński, *Konstytucyjny standard instancyjności postępowania cywilnego*, PiP 2005, nr 11, s. 8.

⁹ L. Garlicki, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej Komentarz*, Warszawa 2005, s. 2.

¹⁰ Garlicki, op. cit., s. 4.

¹¹ Z. Czeszejko – Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji RP*, PiP 1997, nr 11 – 12, s. 91.

¹² L. Garlicki, op. cit., s. 6.

jednocześnie to pojęcie było znane językowi prawniczemu¹³.

Wskazując na podmiotowy i przedmiotowy zakres prawa do zaskarżenia, rodzi się obowiązek skupienia na materialnej treści tegoż prawa. Będzie ono oznaczało, stworzenie stronom możliwości weryfikacji pierwszoinstancyjnego rozstrzygnięcia. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że ustrojodawca posłużył się ogólnym sformułowaniem „zaskarżenie”, nie precyzując charakteru i właściwości środków prawnych służących urzeczywistnieniu tego prawa. Zastosowanie ogólnego pojęcia „zaskarżenie” pozwoliło na objęcie jego zakresem różnych, specyficznych dla tej procedury, środków prawnych, których cechą wspólną jest umożliwienie stronie uruchomienia weryfikacji podjętego w pierwszej instancji orzeczenia lub decyzji¹⁴. W innym orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny zauważył, że konstytucyjna kwalifikacja konkretnych środków zaskarżenia musi uwzględnić całokształt unormowań determinujących przebieg danego postępowania. W szczególności konieczne jest zarówno odniesienie do rodzaju sprawy rozstrzyganej w danym postępowaniu, struktury i charakteru organów podejmujących rozstrzygnięcie, jak i wreszcie konsekwencji oddziaływania innych zasad i norm konstytucyjnych¹⁵. W tym kontekście można wskazać cechy wszystkich ustanowionych przez ustawę środków zaskarżenia, w tym również i apelacji cywilnej. Środek zaskarżenia powinien spełniać kryterium dostępności, co oznacza, że jego urucho-

mienie powinno być zależne od woli stron, ponadto nie może być obwarowane zbyt skomplikowanymi procedurami. W jednym z wyroków Trybunał Konstytucyjny orzekł, że realność dostępności środków zaskarżenia zależy od zachowania reguł prawidłowej legislacji przy normowaniu przesłanek i trybu zaskarżania orzeczeń, zwłaszcza od dochowania należytej precyzności uregulowania¹⁶. Dostępność środka zaskarżenia będzie obowiązywała stroną do staranności, ponieważ art. 78 Konstytucji wskazuje możliwość zaskarżenia, nie jako obowiązek organów administracji publicznej a jako prawo przyznane stronie.

Kolejnym kryterium, któremu powinien odpowiadać każdy środek zaskarżenia powinno być kryterium efektywności. Zdaniem Leszka Garlickiego musi on stwarzać realną możliwość oceny pierwszoinstancyjnego rozstrzygnięcia i dokonania jego uchylecia bądź zmiany¹⁷. Środek zaskarżenia musi ustanawiać gwarancje prawne merytorycznej oceny przez organ drugiej instancji prawidłowości rozstrzygnięcia sprawy, w tym kontroli poprawności przepisów stanowiących podstawę rozstrzygnięcia¹⁸. Efektywność nie będzie określana jako nakaz ponownego rozpoznania sprawy w całości przez organ uprawniony, lecz jako kontrola pierwszoinstancyjnego rozstrzygnięcia.

Wskazane powyżej kryteria, przemawiają za tym, by stwierdzić, że środki zaskarżenia mają charakter dewolutywny. Jest oczywiste, że typowe ujęcie dwuinstancyjności polega na powierzeniu drugoinstancyjnych kompetencji organowi odrębnemu i wyżej

¹³ F. Zedler, *Zagadnienia instancyjności postępowania cywilnego*, [w:] *Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego J. Pietrzykowskiego*, Warszawa 2000, s. 337.

¹⁴ Wyrok TK z dnia 16 października 1999 r., SK 11/99, OTK ZU 1999, nr 7, poz. 157, s. 811.

¹⁵ Wyrok TK z dnia 18 kwietnia 2005 r., SK 6/05, OTK ZU 2005, seria A, nr 4, poz. 36.

¹⁶ Wyrok TK z dnia 19 lutego 2003 r., P 11/02, OTK ZU 2003, seria A, nr 2, poz. 19, s. 166.

¹⁷ Garlicki, op. cit., s. 8.

¹⁸ Zieliński, *Konstytucyjny standard...*, s. 12.

usytuowanemu od organu pierwszoinstancyjnego¹⁹. Art. 78 Konstytucji koresponduje z art. 176 ust. 1. Konstytucji, który wskazuje na dwuinstancyjność postępowania, a użyte określenie „co najmniej”, daje możliwość ustawodawcy, by w określonych sytuacjach, wprowadzić trzecioinstancyjne środki kontroli prawidłowości orzeczeń sądowych. Opozycyjne do art. 78 Konstytucji pozostaje odniesienie zasady dwuinstancyjności tylko do postępowania sądowego, więc zakres tego przepisu jest znacznie węższy. Według J. Bocia, „(...) dwuinstancyjność nie oznacza bezwzględneho nakazu, by każda sprawa miała być rozpoznawana przez sąd drugiej instancji: wystarczy, aby przepisy otwierały stronom postępowania możliwość zakwestionowania pierwszoinstancyjnego orzeczenia”²⁰. B. Bładowski wskazuje, że „(...) obecny system oparty jest na zasadzie trójinstancyjności, według której pierwsza instancja posiada wyłącznie charakter merytoryczny, druga natomiast jest instancją kontrolną – o kierunku badania legalności i zasadności zaskarżonego orzeczenia, ze znacznymi przy tym możliwościami wydania orzeczenia reformatoryjnego (merytorycznego)”²¹.

2. PODSTAWY ŚRODKÓW ZASKARŻENIA W WYBRANYCH KRAJACH EUROPEJSKICH

Nie tylko polskie przepisy konstytucyjne wprowadzają prawo zaskarżania pierwszoinstancyjnych orzeczeń i decyzji. Jednak na ogół w przepisach innych krajów nie

ma wyszczególnionego konkretnego zapisu precyzującego tę zasadę. W Republice Węgierskiej Konstytucja²² w art. 57 ust. 5 daje możliwość wystąpienia obywatelowi, przy pomocy ustawowo dopuszczalnych środków, przeciwko decyzjom sędziów, które naruszają jego prawa i interesy prawne. Należy zatem zauważyć, że podstawą wniesienia środka zaskarżenia będzie wykazanie przez obywatela naruszenia jego prawa i interesu prawnego. Podobnie w Konstytucji Słowenii²³ ustanowiono przepis, dający prawo wnoszenia odwołań i korzystania z innych środków prawnych przeciw orzeczeniom sądów i innych organów państwowych, organów wspólnot lokalnych oraz osób urzędowych, które decydują o prawach, obowiązkach i interesach. W większości konstytucji państw europejskich prawo do zaskarżenia wyroków, stanowi element składowy prawa do sądu, co więcej może być traktowany jako część składowa zasady sprawiedliwości proceduralnej. W tym rozumieniu jest ono związane z zasadą dwuinstancyjnego ukształtowania postępowania sądowych, ale trzeba pamiętać, że i ta zasada jest stosunkowo rzadko formułowana *expressis verbis* w konstytucjach współczesnych²⁴.

3 .ROLA APELACJI CYWILNEJ W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM

Głównym założeniem postępowania cywilnego jest rozpoznanie sprawy cywilnej przez niezawisły sąd a następnie wydanie

¹⁹ Garlicki, op. cit., s. 9.

²⁰ J. Błaś [w:] J. Boć, *Konstytucje Rzeczypospolitej...*, s. 277.

²¹ B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego*, wydanie zmienione i uzupełnione, Zakamycze 1999, s. 251.

²² Konstytucja Republiki Węgierskiej (w brzmieniu tekstu jednolitego ogłoszonego w) „Magyar Közlöny” nr 84 z 24 sierpnia 199r, http://www.budapestz.infinity.waw.pl/joomla/index.php?option=com_content&task=view&id=374&Itemid=27 (31.07.2013r.)

²³ Konstytucja Republiki Słowenii z dnia 23 grudnia 1991 r., <http://www.racionalista.pl/kk.php/s.268> (30.07.2013).

²⁴ Garlicki, op. cit., s. 1.

rozstrzygnięcia w oparciu o stan faktyczny zgodny z prawdą oraz obowiązującymi przepisami prawa materialnego. Ustawodawca, w związku z tym przyznaje jednostce ochronę prawną oraz daje gwarancję rzetelnego rozpoznania sprawy. Zatem celem sądu pierwszej instancji jest dążenie do starannego i wnikliwego rozpoznania stanu faktycznego a w konsekwencji rozstrzygnięcie sporu istniejącego między stronami. Zgodnie z podstawowymi zasadami postępowania cywilnego, każdy obywatel ma prawo publicznego rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie przez sąd, który rozstrzygnie o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym. Zasada ta powinna być urzeczywistniona poprzez wydanie przez sąd orzeczenia, które będzie zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy. Postępowanie cywilne powinno toczyć się bez zbędnej przewlekłości, a samo postępowanie oraz wszelkie czynności, zgodnie z zasadą formalizmu procesowego, powinny być potwierdzone przepisami prawa.

Istnienie wielu zasad, norm i przepisów dotyczących postępowania cywilnego uzasadnia fakt, iż to postępowanie obejmuje bardzo rozbudowaną grupę zagadnień, co w konsekwencji powoduje mnogość norm. Taka sytuacja może powodować trudności w pełnym rozstrzygnięciu sprawy a co za tym idzie – samo orzeczenie może okazać się błędne. Podobnie i strona może żyć w przekonaniu, że samo postępowanie jest niesprawiedliwe, nie spełniło jej oczekiwań a ponadto nie jest odzwierciedleniem stosowania przepisów prawa. Doświadczenie życiowe pokazuje, że nie da się całkowicie wyeliminować błędów dotyczących postępowania i wyroku, wynikających z niewłaściwego rozumienia

obowiązujących przepisów prawa materialnego i procesowego. Sprzyjają temu także niejasne prawo oraz błędy legislacyjne wywołane często pośpiechem związanym z koniecznością nadążania za postępującą współcześnie jurydyzacją życia społecznego²⁵. Do przyczyn powodujących wadliwość orzeczeń należą również błędy w rozumowaniu, które występują przede wszystkim na płaszczyźnie prawnej lub faktycznej, bez wyłączenia wad w samym postępowaniu. Szczególnym błędem rozumowania jest błąd pogwałcenia prawa, który polega na zastosowaniu przez sąd nieistniejącego przepisu lub niezastosowaniu przepisu istniejącego²⁶. Stąd też, by zapobiec wspomnianym sytuacjom istnieje możliwość kontroli i poprawności orzeczenia sądowego poprzez sąd drugiej instancji w postępowaniu apelacyjnym. Zaskarżenie orzeczenia uruchamiane jest przez kontrolę, do której uprawniony jest legitymowany podmiot, a sama cecha odwołalności ściśle związana jest z czynnościami procesowymi sądu. Jego celem jest weryfikacja orzeczenia wydanego przez sąd pierwszej instancji, co w konsekwencji powinno prowadzić do potwierdzenia prawidłowości lub wydania orzeczenia, które jest wolne od wad i błędów. Zaskarżenie orzeczenia może mieć także istotne znaczenie dla zapewnienia jednolitości stosowania i wykładni prawa, co stanowi jeden z filarów prawidłowo funkcjonującego wymiaru sprawiedliwości w demokratycznym państwie prawa²⁷.

W tym miejscu rodzi się pojęcie środków zaskarżenia. Jak już wcześniej zostało wspomniane, stronom postępowania została przyznana możliwość żądania, zmiany lub uchylecia wydanego orzeczenia,

²⁵ T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, s. 13.

²⁶ A. Aklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994, s. 3.

²⁷ Ereciński, *Apelacja...*, s. 16.

jeśli było ono wadliwe, by w konsekwencji doprowadzić do prawdy oraz sprawiedliwego i praworządnego rozstrzygnięcia. Dopuszczalność (możliwość) takiego żądania składa się na pojęcie zaskarżalności orzeczenia. Środek za pomocą którego, urzeczywistnia się ta możliwość, czyli określona czynność zaskarżenia, nazywamy środkiem zaskarżenia²⁸.

Rolą apelacji jest zaskarżenie merytorycznego rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji, co w gruncie rzeczy doprowadzi do ponownego rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji w wyniku i w granicach skargi strony. O istnieniu funkcji kontrolnej trafnie wypowiedział się Sąd Najwyższy, że postępowanie apelacyjne mimo, że jest postępowaniem merytorycznym, ma charakter kontrolny²⁹. Sąd drugiej instancji, dzięki swoim kompetencjom kontrolnym, ma nie tylko zweryfikować poprawność zaskarżonego orzeczenia pod względem merytorycznym i prawnym, ale również ma dążyć do wypracowania własnych ustaleń faktycznych, przez co doprowadzi do sprawiedliwego wyroku, wolnego od wad i przesłanek uzasadniających jego zaskarżenie. Sąd Najwyższy w jednym z orzeczeń wykazał, że postępowanie apelacyjne – chociaż jest postępowaniem odwoławczym i kontrolnym – zachowuje charakter postępowania rozpoznawczego. Sąd drugiej instancji ma zatem pełną swobodę jurysdykcyjną, ograniczoną jedynie granicami zaskarżenia³⁰.

Apelacja jako środek odwoławczy może mieć postać apelacji ograniczonej lub apelacji pełnej. Apelacja ograniczona (*appellatio sine beneficio novorum*) charakteryzuje się tym, że sąd II instancji rozpoznaje i rozstrzyga sprawę tylko na podstawie materiału procesowego zebranego w I instancji, ograniczając się jedynie do kontroli zaskarżonego orzeczenia. Sąd drugiej instancji nie może uzupełniać materiału zebranego w pierwszej instancji, gdyż jego funkcja polega jedynie na ocenie trafności zaskarżonego orzeczenia w świetle stanu faktycznego ustalonego w pierwszej instancji³¹. Kodeks postępowania cywilnego przyjął system apelacji pełnej (*appellatio cum beneficio novorum*), który oprócz kontroli skutków błędów sądu pierwszej instancji, obejmuje również naprawianie błędów stron, poprzez dopuszczanie możliwości powołania przez strony nowych faktów i dowodów, jednak z pewnymi ograniczeniami³². Ograniczenia te, widoczne są w postępowaniu uproszczonym i dotyczą przyczyn apelacji oraz powoływania się na nowe dowody i okoliczności faktyczne. Funkcją apelacji pełnej nie jest powtórzenie całego postępowania sądu pierwszej instancji, ale ponowienie i uzupełnienie tego postępowania w takim zakresie, w jakim jest ono potrzebne do wszechstronnego sprawdzenia zasadności oraz legalności zaskarżonego orzeczenia w granicach zaskarżenia dokonywanego przez dany podmiot³³. Ze względu na koncentrację

²⁸ Bładowski, *Metodyka...*, s. 250.

²⁹ Wyrok SN z dnia 16 maja 2006 r., I PK 2010/05, MoP 2006, nr 11, s. 593.

³⁰ Wyrok SN z dnia 15 lutego 2006 r., IV CK 384/05, niepubl.

³¹ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk – Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie...*, s. 477.

³² A. Zieliński [w:] A. Zieliński, K. Flaga –Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Warszawa 2010, s. 593.

³³ T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, t. 2, Warszawa 2009, s. 213.

cję materiału procesowego w pierwszej instancji, sąd drugiej instancji posiada uprawnienie do tego, by pominąć nowe fakty i dowody, na które strona mogła powołać. Tadeusz Ereciński uważa, że w „systemie apelacji pełnej sąd drugiej instancji może uzupełnić materiał procesowy zgromadzony przez sąd pierwszej instancji, a zatem podstawy wyrokowania obu sądów mogą być inne. Prowadzi to do utraty przez orzeczenie sądu odwoławczego charakteru orzeczenia kontrolnego i w konsekwencji, rola obu sądów staje się właściwie równorzędna, skoro zarówno sąd pierwszej instancji, jak i sąd odwoławczy orzekają o roszczeniu dochodzonym pozwem na różnych podstawach faktycznych”³⁴. Jednak nie można twierdzić, że funkcja kontrolna apelacji nie istnieje, ponieważ jednym z jej zadań jest weryfikacja orzeczenia wydanego w pierwszej instancji. Przy czym nie należy zapominać również, o czym dalej przekonuje Tadeusz Ereciński, że „(...) w systemie apelacji pełnej zaskarżenie wyroku sądu pierwszej instancji na podstawie nowych faktów i dowodów oraz wydanie przez sąd odwoławczy wyroku na podstawie nowego stanu faktycznego sprawy mogą doprowadzić do podważania zaufania do sądów niższej instancji oraz do utrwalenia przekonania o niskiej kompetencji tych sądów”³⁵.

Bardzo trafnie określił apelację M. Waligórski, który postępowanie apelacyjne określa jako przedłużenie procesu przeprowadzonego przed pierwszą instancją. W zasadzie zatem winno się ono dotyczyć na nowo, tak jak toczyło się przed pierwszą

instancją. Ekonomia procesowa nakazuje jednak zużytkować to wszystko, co zebrał i przerobił już sędzia pierwszej instancji. Dlatego też sędzia drugiej instancji orzeka nie tylko na podstawie przewodu apelacyjnego, lecz także na podstawie przewodu w sądzie pierwszej instancji, o ile co do wyników postępowania w tym sądzie nie zaszła zmiana w postępowaniu apelacyjnym³⁶. W dalszej części autor wypowiada się na temat postępowania dowodowego w apelacji – Nader doniosłe znaczenie posiada zagadnienie oceny dowodów w postępowaniu apelacyjnym, a szczególności oceny tych samych dowodów ocenionych już przez sąd pierwszej instancji. Sąd apelacyjny nie jest związany oceną dokonaną przez sąd pierwszej instancji i dokonanymi przezeń ustaleniami faktycznymi. Sąd apelacyjny jest władny (...) ocenić odmiennie od sądu pierwszej instancji wyniki postępowania w tej instancji nawet bez ponowienia lub uzupełniania dowodów w przewodzie apelacyjnym³⁷.

Charakterystycznymi cechami apelacji są suspensywność i dewolutywność. Dewolutywność środka odwoławczego (apelacji) oznacza, że jego wniesienie przenosi rozpoznanie sprawy do sądu wyższej instancji. Ściśle wiąże się z pojęciem instancyjności w postępowaniu cywilnym oraz stanowi obligatoryjną cechę apelacji, czego nie można powiedzieć w stosunku do zażalenia co wynika z art. 395 § 2 k.p.c. Suspensywność jest natomiast rozumiana jako cecha polegająca na tym, że wniesienie środka odwoławczego wstrzymuje uprawomocnienie się zaskarżonego orzeczenia³⁸.

³⁴ Ereciński, *Apelacja...*, s. 18.

³⁵ Tamże, s. 18 – 19.

³⁶ M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcje i struktura*, Warszawa 1947, s. 608.

³⁷ Tamże, s. 608 – 609.

³⁸ S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 12.

Apelacja to środek zaskarżenia właściwy nie tylko prawu polskiemu. W austriackiej konstrukcji procesu cywilnego ten środek zaskarżenia również znalazł swoje miejsce jako *Berufung*. Apelacja przysługuje tam od każdego wyroku pierwszej instancji. Nauka austriacka wyróżnia grupy podstaw apelacji: podstawy nieważności (*Nitchigkeitsgründe*), istotne wady postępowania (*wesenlichte Verfanhrensängel*), nieprawidłowe ustalenia faktyczne (*unrichtige Sachverhaltsfeststellung*) nieprawidłowa ocena prawa (*unirichtige rechtliche Beurteilung*)³⁹.

Rola apelacji w świetle polskich przepisów ma bardzo duże znaczenie dla poprawności i rzetelności wymiaru sprawiedliwości. Poprzez powtórny analizę stanu faktycznego, powinna doprowadzić do sprawiedliwego rozstrzygnięcia merytorycznego, a tym samym wyeliminuje stan pokrzywdzenia, utwierdzając jednostkę poczucie sprawiedliwości, niezawisłości i stabilności sądownictwa.

4. PRZESŁANKI DOPUSZCZALNOŚCI APELACJI

Zestawiając ze sobą z jednej strony funkcję i główny cel postępowania cywilnego a z drugiej wszystkie zasadnicze warunki regulujące system środków odwoławczych, w tym apelacji, racjonalnym i celowym staje się wskazanie – zgodnie z zasadą legalizmu – granic, przesłanek i kryteriów, które zarysują ramy dopuszczalności dokonania przez stronę, czynności procesowej, w wyniku czego zaskarży ona orzeczenie sądu pierwszej instancji. Jest to wyraz troski ustawodawcy o prawidłowy i szybki

przebieg postępowania, zgodny z konstrukcyjnymi wymaganiami, przy czym usprawniający postępowanie odwoławcze z naciskiem na zapewnienie skuteczności wniesienia apelacji. Zdaniem M. Waligórskiego: „Znaczenie przesłanek czynności procesowej polega na uzależnieniu skuteczności w zamierzonej jej postaci od zajścia pewnych okoliczności, wśród których czynność została dokonana”⁴⁰. Przesłankami procesowymi, warunkującymi dopuszczalność apelacji, stanowić będą wszelkie okoliczności, które uzależnią jej wszczęcie i merytoryczne badanie. Sąd najwyższy wskazał środek odwoławczy jako czynność procesową strony, której dopuszczalność jest cechą warunkującą jej zdolność do wykonywania skutków prawnych związanych z jej dokonaniem⁴¹.

By istniała możliwość zaskarżenia orzeczenia musi ono istnieć w rzeczywistości, posiadać byt faktyczny i prawny. Kolejnym warunkiem dopuszczalności jest, istnienie kodeksowego przyzwolenia na wniesienie apelacji od danego orzeczenia. Przy tym podstawowym wyliczeniu należy również wskazać osoby uprawnione do wniesienia apelacji tj. strony oraz inne wskazane ustawowo podmioty. Wniesienie apelacji obarczone jest odpowiednim terminem oraz stosowną formą pisma procesowego. Wszystkie te okoliczności stanowić będą warunki dopuszczalności apelacji. Są to przewidziane przepisami Kodeksu postępowania cywilnego okoliczności, od których łącznego istnienia uzależniona jest skuteczność wniesienia środka odwoławczego, polegającego na

³⁹ W.H. Rechberger, D.- A. Simotta, *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren, Wien 2009, nb. 1013*, s. 534, cyt. za T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 21.

⁴⁰ Waligórski, *Polskie prawo...*, s. 462

⁴¹ Postanowienie SN z dnia 25 lutego 1997 r., II CKN 15/97, OSNC 1997, nr 6 – 7, poz. 89.

przeprowadzeniu postępowania odwoławczego w celu jego merytorycznego rozpoznania⁴².

Przesłanki dopuszczalności apelacji, jako kwalifikowanej czynności procesowej strony, realizują jej uprawnienie do zaskarżenia określonego orzeczenia sądu, wchodzą w szerszy pojęciowo zakres postępowania cywilnego. Z istoty zorganizowanego prawnie postępowania, stanowiącego jedną z form realizacji wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych, wynika konieczność, wykluczenia wszelkiej dowolności podmiotów tego postępowania przy podejmowaniu różnorodnych czynności procesowych⁴³.

Funkcje przesłanek i warunków dopuszczalności apelacji mogą mieć dwójaki charakter. Z jednej strony ich istota skupi się na prewencji, wskazując na zespół dyrektyw dla stron, których celem będzie prawidłowe opracowanie i wniesienie środka odwoławczego, zapobieżenie oraz zapobieżenie jego odrzuceniu. Z drugiej strony funkcja przesłanek ma charakter konstrukcyjny, dającą możliwość prawidłowego przeprowadzenia postępowania odwoławczego, a brak jakiegokolwiek z tych przesłanek skutkuje tym, że apelacja, jako kwalifikowana czynność strony, nie może wywrzeć założonego, priorytetowego skutku w postaci przeprowadzenia postępowania, które rozstrzygnie o jego zasadności a tym samym o bycie zaskarżonego orzeczenia.

5. ORZECZENIA PODLEGAJĄCE ZASKARŻENIU APELACJĄ

Podstawowym warunkiem dopuszczalności apelacji cywilnej jest istnienie orzeczenia, które podlega zaskarżeniu. Orzeczenie musi posiadać być tak fak-

tyczny, jak i prawny. Apelację można wnieść od każdego postanowienia co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym, jak również od każdego wyroku wydanego w procesie. Kodeks nie przewiduje więc żadnej selekcji spraw ani ograniczeń w zaskarżeniu merytorycznego rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji do sądu wyższego. Dopóki istnieje dwustopniowe sadownictwo pierwszej instancji (sądy rejonowe i okręgowe) dopóty sądami drugiej instancji są odpowiednio sąd okręgowy i apelacyjny⁴⁴. Dlatego zgodnie z art. 367 § 1 k.p.c. apelacja przysługuje do wyroku sądu pierwszej instancji do sądu drugiej instancji, w tym wyroku wstępnego, częściowego, końcowego, łącznego i uzupełniającego. Od wyroku zaocznego apelacja przysługuje wyłącznie powodowi, pozwany może wnieść sprzeciw od takiego wyroku, co wynika z art. 344 § 1 k.p.c. W przypadku orzeczenia o zwrocie kosztów procesu oraz nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności, apelacja jest możliwa tylko wówczas, gdy strona wniosła środek zaskarżenia, co do istoty sprawy. Gdy środek zakażenia dotyczył tylko kosztów lub samego nadania rygoru, stronie przysługuje zażalenie. Apelacja nie jest również właściwym środkiem odwoławczym dla postanowień kończących postępowanie przed sądem pierwszej instancji, gdy ustawa dopuszcza możliwość zaskarżenia zażaleniem – art. 394 § 1 k.p.c. Apelacją zaskarża się sentencję wyroku czyli wszelkie rozstrzygnięcia i postanowienia co do istoty sprawy, nie zaś do samego uzasadnienia. Zadaniem W. Miszewskiego, zakaz ten nie może być stosowany, jeżeli motyw, aczkolwiek, umieszczony tylko

⁴³ B. Bładowski, *Przesłanki dopuszczalności rewizji cywilnej*, Warszawa 1982, s. 12 – 13.

⁴⁴ Bładowski, *Środki odwoławcze...*, s. 34.

w uzasadnieniu, stanowi w istocie integralną część sentencji⁴⁵.

W postępowaniu nieprocesowym apelacja jest dopuszczalna w przypadku postanowień orzekających co do istoty sprawy, jednak nie kończących postępowanie, co oznacza, że pomimo ich wydania postępowanie może toczyć się nadal. Za kryterium decydujące o dopuszczalności apelacji w postępowaniu nieprocesowym należy przyjąć okoliczność, czy chodzi o postanowienie orzekające co do istoty sprawy, a nie to czy po takim postanowieniu, czy po takim postanowieniu może się jeszcze toczyć dalsze postępowanie. Apelacja nie przysługuje jednak na takie postanowienia, na które Kodeks przewiduje wniesienie zażalenia⁴⁶.

ZAKOŃCZENIE

Rozważania podejmowane w niniejszym artykule dotyczyły kwestii dotyczących apelacji w sprawie cywilnej. Przede wszystkim zwrócono uwagę na źródła prawa – umocowanie apelacji w przepisach konstytucyjnych prawa polskiego. Zasadniczą tezę, która ma swoje podłoże w tytule niniejszego artykułu było ukazanie apelacji cywilnej jako środka zaskarżenia orzeczeń cywilnych. Celowo pominięto zagadnienia stricte proceduralne, by w sposób pełny podjąć tematykę znaczenia samej apelacji, jej roli w demokratycznym państwie prawa. W tym też zamiarze posiłkowano się poglądami

przedstawicieli doktryny oraz utrwaloną linią orzeczniczą Sądu Najwyższego.

Uregulowana w Kodeksie postępowania cywilnego apelacja daje wyraz zasadzie dwuinstancyjności polskiego sądownictwa, również prawa obywatela do sądu na każdym etapie postępowania. Apelację należy zatem pojmować nie tylko jako instrument do weryfikacji orzeczenia sądów, ale i również jako fundament państwa prawa – stwarzający możliwość eliminację ewentualnej obrazy przepisów prawa materialnego, procesowego czy błędu, który godziłby w prawa i interesy obywatela.

STRESZCZENIE

Istota apelacji w sprawie cywilnej – artykuł podejmuje tematykę środka zaskarżenia jakim jest apelacja z jednoczesnym zaznaczeniem zakresu spraw którym towarzyszy. W artykule głównie zwrócono uwagę na umocowanie środków zaskarżenia w źródłach prawa krajowego. Zwrócono również uwagę na podobne rozwiązania w porządkach wybranych państw europejskich. W artykule celowo pominięto kwestie proceduralne by zwrócić uwagę na rolę i znaczenie apelacji, nie zaś na samą jej konstrukcję. Rolą apelacji jest zaskarżenie merytorycznego rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji, co w gruncie rzeczy doprowadzi do ponownego rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji w wyniku i w granicach skargi strony.

⁴⁵ Ereciński, Gudowski, Jędrzejewska, Weitz, *Kodeks postępowania...*, s. 112.

⁴⁶ W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa, Łódź 1964, s. 215.

⁴⁷ Ereciński, *Apelacja...*, s. 62.